

Л.М. Анічин, д-р екон. наук, професор

О.О. Гуторова, канд. екон. наук, доцент

Н.С. Демидок, магістрант

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГАЛУЗІ КАРТОПЛЯРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Однією із пріоритетних галузей сільськогосподарського виробництва залишається галузь картоплярства. Картопля, як «другий хліб», становить левову частку доходів населення, має великі перспективи промислової переробки та виходу на світові ринки.

Однак, за останні два десятиріччя в умовах ринкової трансформації проявилися окремі негативні тенденції в розвитку галузі картоплярства України, такі як: кардинальна зміна структури виробництва на користь дрібних виробників (98,7 % валового збору картоплі припадає на особисті господарства населення і лише 1,3 % – на підприємства суспільного сектору); різке коливання обсягу виробництва картоплі (відхилення валового збору від середньорічних показників досягає 20 %); урожайність картоплі в 3-4 рази нижча, ніж у розвинутих країнах Європи; низький рівень товарності картоплі (25-30 % валового збору залишається в господарствах на насіння, близько 20 % – на кормові цілі); занепад системи вітчизняного насінництва через відсутність достатнього державного фінансування; низький рівень розвитку картоплепереробної промисловості. Зазначені негативні тенденції розвитку галузі картоплярства свідчать про застарілий технологічний стан виробництва картоплі в Україні, низький рівень її економічної ефективності порівняно з провідними виробниками Європи та світу. Все це вимагає розробки невідкладних заходів щодо відродження галузі картоплярства та їх запровадження у виробництво, в першу чергу, в сільськогосподарських підприємствах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання економічної ефективності розвитку рослинництва в цілому й галузі картоплярства, зокрема, знайшли відображення у наукових працях В.Г. Андрійчука, Ю.С. Коваленка, І.В. Скиданюка, А.А. Бондарчука, В.І. Бойка, А.О. Алексеєва, Є.І. Ходаківського та ін. Вони приділяли значну увагу

проблемам формування собівартості, прибутку, рентабельності та інших показників ефективності виробництва продукції рослинництва, в тому числі й картоплі, під впливом різноманітних чинників у сучасних умовах трансформації економіки.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є проведення аналізу ефективності функціонування галузі картоплярства в Україні в цілому й господарствах Чернігівської області зокрема, виявлення тенденцій і перспектив розвитку, визначення основних напрямків підвищення ефективності та подолання негативних тенденцій у галузі.

Виклад основного матеріалу. Картопля була і залишатиметься однією із головних стратегічних сільськогосподарських культур не тільки в Україні, а й у світі, займаючи четверте місце за обсягами вирощування після рису, пшениці та кукурудзи. У світі в середньому щорічно збирають близько 325 млн т картоплі, засаджують площі – 19,3 млн га та отримують середню врожайність на рівні 16 т/га. Так, найбільше картоплі виробляють країни Азії – 150 млн т (або 46 %), країни Євразії – 105 млн т (32 %). До числа найбільш важливих країн щодо виробництва картоплі відноситься й Україна, де виробляється близько 20 млн т картоплі (або 5-7 % від світового рівня).

За попередніми даними площі посадки картоплі в Україні мають тенденції до скорочення з 1,44 млн га в 2012 р. до 1,425 млн га в 2013 р. [5]. У 2012р. в Україні було зібрано 23,2 млн т картоплі при середній врожайності 16,1 т/га. При цьому 96,7 % цієї культури було вироблено в господарствах населення, 3,3 % – в сільгосп підприємствах [5].

Україна не потребує таких обсягів її виробництва, оскільки в харчових цілях використовується тільки близько 6 млн т картоплі на рік. Ще близько 4,5 млн т використовується на кормові цілі для відгодівлі тварин і приблизно 5 млн т – в якості посадкового матеріалу. На відходи щорічно припадає близько 5 млн т картоплі. Для забезпечення всієї потреби необхідно 250-300 тис. га товарних посадок і 30 тис. га – насінневої картоплі. При цьому в Україні недостатня кількість потужностей зі зберігання картоплі, а ті, які є – збиткові. На даний час в країні переробляється менше 1 % цієї продукції, що є вкрай недостатнім.

В Україні картоплю вирощують у переважній більшості областей, але найбільші площі зосереджені у Чернігівській, Сумській, Львівській, Вінницькій, Хмельницькій, Рівненській, Житомирській областях. Основні показники розвитку картоплярства в Україні наведені в табл. 1.

Протягом досліджуваного періоду (1990-2012 рр.) кількість зібраної площі під картоплю в усіх категоріях господарств має незначні коливання в межах 5-15 %. За останні десять років у господарствах населення

зосереджено і виробляється близько 97-98 % картоплі, 2-3 % – у сільськогосподарських підприємствах, тоді як у 1990 р. таке співвідношення було іншим – 70 і 30 %. За 1990-2012 рр. відбулося значне скорочення площ під картоплею в сільськогосподарських підприємствах з 425,9 до 9,6 тис. га або у 44,4 раза.

1. Динаміка розвитку виробництва картоплі в Україні та в світі

Показник	1990 р.	2000р.	2005р.	2010р.	2011р.	2012 р.	2012р. у % до	
							1990р.	2005р.
Усі категорії господарств								
Зібрана площа, тис. га	1432,7	1631,0	1515,9	1411,8	1443,2	1441,1	100,6	99,8
Урожайність, ц/га	116,8	121,6	128,4	132,5	168,0	161,0	137,8	95,8
Валовий збір, тис. т	16732,4	19838,1	19462,1	18704,8	24247,7	23250,2	138,9	95,9
Сільськогосподарські підприємства								
Зібрана площа, тис. га	425,9	25,4	16,2	28,2	34,7	39,4	9,2	113,5
Урожайність, ц/га	112,6	109,1	147,8	171,0	216,7	192,0	170,5	88,6
Валовий збір, млн т	4793,6	276,7	239,7	482,5	751,8	757,0	15,8	100,7
Господарства населення								
Зібрана площа, тис. га	1006,8	1605,6	1499,7	1383,6	1408,5	1404,7	139,5	99,7
Урожайність, ц/га	118,6	121,8	128,2	131,7	166,8	160,1	135,0	96,0
Валовий збір, млн т	11938,8	19561,4	19222,7	18222,3	23495,9	22493,2	188,4	95,7
Питома вага у валовому зборі, %	71,3	98,6	98,8	97,4	96,9	96,7	*	*
Питома вага у зібраній площі, %	70,3	98,4	98,9	98,0	97,6	97,5	*	*

Урожайність картоплі хоча і має тенденцію до зростання як у цілому по країні, так і в розрізі основних категорій виробників, однак, порівняно із закордонними товаровиробниками, є досить невисокою.

Такий стан негативно впливає на подальший розвиток галузі картоплярства в країні.

Одне з провідних місць у виробництві картоплі займає Чернігівська область. Так, на її долю припадає близько 6 % у зібраній площі картоплі по Україні та близько 7 % – у загальному валовому зборі. Що стосується виробництва картоплі у розрахунку на одну особу, то воно перевищує середнє по країні у 2,6-3 рази.

2. Значення Чернігівської області в картоплярстві в Україні

Показник	1990р.	2000р.	2005р.	2010р.	2011р.	2012р.	2012р. +/- до	
							1990р.	2011р.
Питома вага у зібраній площі, %	10,8	6,1	6,3	5,9	5,9	5,8	-5,0	-0,1
Питома вага у валовому зборі картоплі, %	9,5	7,4	6,5	6,3	7,2	7,0	-2,5	-0,2
Відношення виробництва картоплі на одну особу в області до середнього виробництва на одну особу по країні, %	341,6	287,3	258,6	261,5	302,4	295,3	-46,3	-7,1

Ефективність виробництва, як економічна категорія, відображає дію об'єктивних економічних законів, що виявляється в результаті виробництва і передбачає досягнення максимального ефекту від фінансово-господарської діяльності підприємств при мінімальних витратах ресурсів, відображає вплив сукупності чинників, що формують її рівень і зумовлюють тенденції розвитку галузі. Система показників економічної ефективності виробництва картоплі формується під впливом даних про урожайність, затрат праці, собівартість, ціну, прибуток і рівень рентабельності виробництва [3].

Наведені у табл. 3 дані свідчать, що в цілому в сільськогосподарських підприємствах Чернігівської області протягом 2008-2011 рр. виробництво картоплі було прибутковим, і тільки у 2012 р. був отриманий збиток у сумі 762,4 тис. грн за рахунок, в першу чергу, суттєвого зменшення ціни реалізації порівняно з 2011 р.

Негативні чинники, що вплинули на розвиток пореформеного сільського господарства, спричинили руйнування оптового ринку картоплі. Внаслідок цього виникли стихійні продовольчі ринки, які сприяють

неорганізованій діяльності посередників у сфері збуту і привласненню значної частини прибутку, створеного в процесі виробництва. Поряд із виробництвом картоплі товаровиробникам все більше доводиться займатися її продажем, що відволікає капітал і трудові ресурси від основної господарської діяльності.

3. Економічна ефективність виробництва картоплі в сільськогосподарських підприємствах України та Чернігівської області

Показник	2008 р.	2009 р.	2010р.	2011р.	2012р.
Україна	138,7	139,3	132,5	168,0	161,0
Чернігівська область	178,9	185,1	141,1	207,4	194,4
Чернігівська область у % до України	129,0	132,9	106,5	123,4	120,7
Собівартість 1ц/га					
Україна	104,86	113,23	138,97	174,29	147,25
Чернігівська область	72,29	94,07	153,35	133,11	100,80
Чернігівська область у % до України	68,94	83,08	110,35	76,37	68,5
Ціна реалізації 1ц/грн.					
Україна	113,15	127,87	225,30	205,04	115,5
Чернігівська область	102,02	107,95	188,70	155,66	84,29
Чернігівська область у % до України	90,16	84,42	83,75	75,92	73,0
Прибуток (+), збиток (-) на 1 ц, грн					
Україна	8,29	14,64	86,33	30,75	-31,75
Чернігівська область	29,73	13,88	35,35	22,55	-16,51
Чернігівська область у % до України	358,6	94,8	40,9	73,3	52,0
Рівень рентабельності 1 ц, %					
Україна	7,9	12,9	62,1	17,6	-21,6
Чернігівська область	41,1	14,8	23,1	16,9	-16,4
Чернігівська область (+, -) до України	33,2	1,9	-39,0	-0,7	5,2
Кількість реалізованої продукції, тис. т					
Україна	257,0	306,3	290,7	349,3	437,8
Чернігівська область	46,2	46,5	32,9	47,6	65,3
Чернігівська область у % до України	15,87	12,21	9,82	13,78	14,2

Формування ефективного ринку картоплі та картоплепродуктів неможливе без підвищення конкурентоспроможності галузі картоплярства в цілому. Для цього необхідно вирішення таких проблем, як: підвищення урожайності товарної картоплі; вдосконалення системи насінництва; запровадження високоефективної технології вирощування картоплі з використанням сучасної техніки, що дасть можливість зменшити витрати ручної праці; формування кооперативів товаровиробників та інших підприємницьких структур усіх форм власності з виробництва (враховуючи значну питому вагу господарств населення у загальній структурі товаровиробників), заготівлі, переробки і реалізації картоплі та надання різних послуг; об'єднання фінансових, наукових, виробничих, матеріальних ресурсів для концентрації картоплярства в найбільш сприятливих природно-кліматичних, ґрунтових та соціально-економічних зонах і переводу його на інтенсивний шлях розвитку із застосуванням останніх досягнень сучасної науки, нової техніки і технологій, а також економічних важелів ринкової економіки. Крім того, потребує вдосконалення інфраструктура ринку картоплі, а саме організація оптових ринків, матеріально-технічне, наукове та інформаційне забезпечення галузі. Це створить передумови для формування прозорого ринку, розвитку конкуренції та ефективної реалізації продукції за найбільш вигідними для виробників маркетинговими каналами.

Передумовами підвищення ефективності функціонування галузі картоплярства в Україні є: удосконалення кредитно-податкової політики держави і створення надійних стимулів до інвестицій в галузь картоплярства; створення умов для розширення експорту картоплі й картоплепродуктів через мережу аграрних бірж та інших спеціалізованих структур; здійснення підтримки експорту, вивчення кон'юнктури зовнішнього ринку; розробка дієвого механізму доведення інформації про попит на картоплю до виробників, торгівельних і посередницьких структур; здешевлення виробництва та удосконалення технології виробництва.

Висновки. Активне входження України в світовий економічний простір потребує розробки принципово нової, адаптованої до ринку моделі розвитку галузі картоплярства, що базується на досягненнях світової науки та практики, узгоджених дій взаємопов'язаних сфер, галузей і підприємств, які орієнтуються на задоволення потреб покупців й швидку окупність витрат.

Економічно ефективний розвиток галузі картоплярства можливий лише при збільшенні виробництва і підвищенні якості виробленої продукції, а відповідно й більшої ціни при одночасному зменшенні витрат

праці і матеріальних засобів на одиницю продукції. Цього можна досягти при виконанні таких основних заходів: поліпшення використання землі та підвищення їх родючості, зокрема дотримування систем сівозмін; концентрації площ вирощування та впровадження комплексної механізації виробництва на основі інтенсивних і ресурсозберігаючих технологій вирощування; удосконалення насінництва в цілому, в тому числі за рахунок використання насіння високоврожайних сортів вітчизняної та іноземної селекції; підвищення якості і збереження продукції; застосування прогресивних форм організації й оплати праці. Все це досягається за умов оптимізації витрат ресурсів на основі нормативного управління по всьому технологічному ланцюгу вирощування картоплі.

Бібліографічний список: 1. УАВК (Українська Асоціація Виробництва Картоплі). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.potatoclub.com.ua/>. – Назва з екрану. 2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]: офіційний сайт// Стат. інформація. – 2011. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Назва з екрану 3. Березін О.В. Ефективне функціонування сільськогосподарського виробництва / О.В. Березін. // Економіка АПК, 2010. – № 2. – С. 26–30. 4. Лавров Р.В. Умови формування ринку картоплі в Україні. Режим доступу – [Електронний ресурс]: <http://www.rusnauka.com/>. 5. Картопля в Україні стає менш популярною. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkurse.ua/ua/business/v-ukraine-stanet-menee-populyarna.html>.

Аничин Л.М., Гуторова Е.А., Демидок Н.С. Основные направления повышения эффективности отрасли картофелеводства в сельскохозяйственных предприятиях Украины. Рассмотрены основные экономические показатели развития отрасли картофелеводства в Украине, в сельскохозяйственных предприятиях Черниговской области за 1990-2012 годы. Обобщены и выделены основные направления повышения эффективности производства картофеля в современных условиях хозяйствования.

Anichin L., Gutorova E., Demidok N. Basic directions of increasing efficiency of potato growing branch in agricultural enterprises Ukraine. The basic economic indicators of development of potato growing branch in Ukraine, at the agricultural enterprises of the Chernigov region for 1990-2012 years are considered. The basic directions of increasing of potato's production efficiency in modern conditions of managing are generalised and allocated.